

Türkmenistanyň Adalat ministrliği
tarapyndan 2012-nji ýylyň 6-njy
martynda 633 san bilen bellige
alyndy

Türkmenistanyň Maliýe ministriniň
2012-nji ýylyň 8-nji fewralyndaky
№ 12-Ö buýrugy bilen tassyklandy

Täjirçilik kärhanalary üçin maliýe hasabatlylygynyň milli standarty 17

„BAHA BERILÝÄN GORLAR“

Mazmuny	Bölämleriň №
Umumy düzgünler	1-2
Kesgitlemeler	3
Ykrar etmek	4-13
Baha bermek	14-23
Peýdalanmak	24-25
Çykdaýjyly şertnamalar.....	26-28
Maglumaty açmak	29
Güýje girýän senesi	30

UMUMY DÜZGÜNLER

1. Şu standartyň maksady baha berilýän gorlar babatynda ulanylýan degişli ykrar etme ölçeglerini we baha bermegiň esaslaryny, şeýle hem maliýe hasabatlylygyndan peýdalanyjylara olaryň häsiýetine, wagtlaýyn ölçeglerine we pul möçberine düşünmäge mümkinçilik berer ýaly belliklerde ýeterlik derejede maglumatlary açmagy üpjün etmek bolup durýar.

2. Şu standart baha berilýän gorlar hasaba alnanda ähli kärhanalar tarapyndan ulanylýar, şular muňa girmeyär:

a) eger bu şertnamalar çykdaýjyly şertnamasy däl bolsa, ýerine ýetirilýän döwründe şertnamadan gelip çykýan gorlar;

b) maliýe hasabatlylygynyň başga bir milli standarty degişli bolan gorlar.

KESGITLEMELER

3. Şu standartda şu adalgalar görkezilen manylarynda ulanylýar:

Baha berilýän gor (ätiýaçlyk) – bu ululygy boýunça näbelli ýa-da ýerine ýetirilmeli möhleti näbelli bolan borçnamadyr.

Borçnama (maliýe hasabatlylygynda ykrar etmek maksatlary üçin) – bu kärhananyň geçen döwürlerdäki wakalardan ýüze çykan, bar bolan bergisidir, olaryň düzgünleşirilmegi kärhanadan ykdysady bähbidi bolan serişdeleriň gitmegine getirer.

Borçlandyryan wakalar – hukuk ýa-da emele gelen tejribe bilen şertlendirilen borçnamany döredýän waka, şonuň netijesinde kärhanada bu borçnamany düzgünleşdirmek üçin hakyky alternatiwa bolmaýar.

Hukuk borçnamasy – şu aşakdakylardan gelip çykýan borçnamadyr:

a) şertnamadan (onuň göni kesgitlenen ýa-da çak edilýän şertlerinden);

b) kanunçylykdan; ýa-da

ç) hukuk kadalarynyň beýleki täsirlerinden.

Emele gelen iş tejribesi bilen şertlendirilen borçnama (konklýudent borçnama) – şu ýagdaýlarda kärhananyň hereketleriniň netijesinde ýüze çykýan borçnamadyr:

a) emele gelen iş tejribesi, çap edilen syýasat ýa-da ýeterlik derejede anyk beýanama arkaly kärhananyň öz üstüne belli bir borçnamalary alyp biljekdigini beýleki taraplara görkezen ýagdaýynda;

b) netijede kärhananyň beýleki taraplarda öz üstüne alan borçnamalaryny ýerine ýetirjekdigine esasly garaşmalary döredýän ýagdaýynda.

Çykdayly şertnama – şertnama boýunça borçnamalaryň ýerine ýeririlmegi üçin gutulgysyz harajatlaryň şertnamany ýerine ýetirmekden garaşylýan ykdysady peýdalardan ýokary bolýan şertnamasydyr.

Gurluş taýdan üýtgedip guramak – ýolbaşçylyk tarapyndan meýilnamalaşdyrylýan hem-de gözegçilik edilýän we:

a) kärhana tarapyndan amala aşyrylýan işiň gerimini; ýa-da

b) bu işi alyp barmagyň usullaryny düýpli üýtgetýän maksatnamadyr.

YKRAR ETMEK

4. Baha berilýän gor şu ýagdaýlarda ykrar edilýär:

a) kärhanada haýsydyr bir geçen wakanyň netijesinde ýüze çykan şertnama bar bolanda (hukuk ýa-da konklýudent borçnama);

b) borçnamany ýerine ýetirmek üçin ykdysady peýdasy bar bolan serişdeleriň çykyp gitmegi ähtimal bolanda; we

ç) borçnamanyň ululygyna ygtybarly hasaplama bahasyny getirmek mümkin bolanda.

Eger bu şertler ýerine ýetirilmeyän bolsa, onda baha berilýän gor ykrar edilmeli däldir.

5. Seýrek ýagdaýlarda bar bolan borçnamanyň bardygy aýdyň bolmaýar. Şeýle ýagdaýlarda, eger, bar bolan ähli subutnamalary hasaba almak bilen, hasabat döwrüniň ahyrynda bar bolan şertnamanyň bolmagynyň ähtimallygy şunuň ýaly borçnamanyň ýok bolmak ähtimallygyndan ýokary bolsa, geçen waka bar bolan borçnamany döredýär diýip hasap edilýär.

6. Ähli ýagdaýlarda diýen ýaly geçen waka bar bolan borçnamanyň döremegine getirdimi ýa-da getirmedimi diýen şübhe ýüze çykmaýar. Seýrek ýagdaýlarda, mysal üçin, işe kazyýetde seredilende, belli bir wakanyň bolup geçendigi ýa-da şunuň ýaly wakalaryň bar bolan borçnamanyň döremegine getirendigi babatynda düşünişmezlikler ýüze çykyp biler. Şeýle ýagdaýda kärhana, bilermenleriň pikirini hem goşmak bilen, bar bolan subutnamalary öwrenip,

hasabat döwrüniň ahyrynda bar bolan borçnamanyň bolandygyny ýa-da bolmandygyny anyklaýar. Seredilýän subutnamalar hasabat döwri tamamlanandan soň bolan wakalaryň netijesinde peýda bolan islendik goşmaça subutnamalary öz içine almalydyr. Şunuň ýaly subutnamalaryň esasynda, hasabat döwrüniň ahyrynda bar bolan borçnamanyň bolmagy onuň bolmazlygyndan has ähtimal bolsa, kärhana baha berilýän gory ykrar edýär (ykrar etmek ölçegleri berjaý edilende).

7. Bar bolan borçnamanyň ýüze çykmagyna getirýän geçen waka borçlandyryan waka diýilýär. Wakanyň borçlandyryan waka bolmagy üçin kärhananyň şu wakanyň döreden borçnamasynyň düzgünleşdirilmeginden başga hakyky alternatiwasynyň bolmazlygy zerurdyr. Bu diňe:

a) borçnamany düzgünleşdirmegiň kanunçylyga laýyklykda mejbur etmek tertibinde geçirilip bilinjek ýagdaýynda;

b) şunuň ýaly wakanyň (ol waka kärhananyň özüniň hereketleri hem bolup biler) beýleki taraplarda kärhananyň bu borçnamany ýerine ýetirjekdigine esasly garaşmalary döredýän ýagdaýynda, emele gelen iş tejribesi bilen şertlendirilen borçnama bolan halatynda mümkindir.

8. Maliýe hasabatlylygy kärhananyň geljekde mümkin boljak ýagdaýyny däl-de, hasabat döwrüniň ahyryndaky maliýe ýagdaýyny görkezýär. Diýmek, baha berilýän gor işi geljekde dowam etmek üçin çekilmeli boljak harajatlar babatynda ykrar edilmeýär. Hasabat döwrüniň ahyrynda bar bolan borçnamalar kärhananyň maliýe ýagdaýy hakynda hasabatda ykrar edilýän ýeke-täk borçnamalar bolup durýar.

9. Diňe kärhananyň geljekki hereketlerine (ýagny, kärhananyň işiniň geljekki ugruna) bagly bolmazdan bar bolan, geçen wakalardan ýüze çykýan borçnamalar baha berilýän gor hökmünde ykrar edilýär. Jerimeler ýa-da daşky gurşawa bikanun ýetirilen zyýany ýok etmek üçin harajatlar şunuň ýaly borçnamalara mysal bolup biler. Kärhananyň geljekki hereketlerine garamazdan, olaryň birniň ýa-da beýlekisiniň düzgünleşdirilmegi ykdysady netijeleri özünde jemleýän serişdeleriň çykyp gitmegine getirýär.

10. Edil şonuň ýaly, kärhana nebit çykaryjy enjamy ýa-da elektrik stansiýasyny ulanyşdan çykarmak boýunça harajatlary ýapmak üçin baha berilýän gorlary kärhananyň gurşawa eýýäm ýetirilen zyýany aradan aýyrmaga borçly bolan derejesinde ykrar edýär. Tersine, bazar gurallarynyň ýa-da kanunçylygyň talaplarynyň zor salmagy bilen kärhana özüniň geljekki işini belli bir görnüşde (mysal üçin, belli bir görnüşli zawodda tüsse süzgüçlerini oturtmak ýoly bilen) guramak üçin harajatlary çekmegi maksat edinip ýa-da çykdaýy çykarmaly bolup biler. Kärhananyň özüniň geljekki hereketleriniň kömegi bilen, mysal üçin iş düzgünini üýtgetmek arkaly, geljekki harajatlardan gaça durup biljekdigi sebäpli, bu geljekki harajatlar boýunça onda bar bolan borçnama bolmaýar we baha berilýän gor ykrar edilmeýär.

11. Geljekki amal çykdaýylary babatynda baha berilýän gorlar ykrar edilmeýär.

12. Borçnamanyň ykrar etme ölçeglerini kanagalandyryar diýlip hasap edilmegi üçin diňe bir bar bolan borçnamanyň bolmagy däl, eýsem bu borçnamany düzgünleşdirmek üçin ykdysady peýdalary bolan serişdeleriň çykyp gitmeginiň

ýeterlik derejede ähtimallygy hem bolmalydyr. Şu standartyň maksatlary üçin, eger şunuň ýaly wakanyň bolmazyndan bolary ähtimal bolsa, ýagny, wakanyň bolmazlyk ähtimallygyndan boljak ähtimallygy ýokary bolsa serişdeleriň çykyp gitmegi ýa-da başga bir waka ähtimal hasap edilýär.

13. Birnäçe meňzeş borçnamalar bar bolanda (mysal üçin, önüm ýa-da meňzeş şertnama borçnamalary kepillendirilende) hasaplamalar üçin serişdeleriň çykyp gitme ähtimallygy şunuň ýaly borçnamalaryň ählisi boýunça kesgitlenilýär. Her bir anyk şertnama boýunça serişdeleriň çykyp gitme ähtimallygy ýokary bolmadyk halatynda hem, tutuşlygyna alanyňda, borçnamanyň şu görnüşini üzmek üçin serişdeleriň belli bir derejede çykyp gitmeginiň gerek bolmagy ähtimal bolup biler. Eger bu şeýle bolsa, onda baha berilýän gor maliýe hasabatlylygynda ykrar edilýär (ykrar etmegiň beýleki ölçegleriniň berjaý edilen şertinde).

BAHA BERMEK

14. Baha berilýän gor hökmünde ykrar edilen pul möçberi bar bolan borçnamany düzgünleşdirmek üçin hasabat döwrüniň ahyrynda zerur bolan harajatlaryň iň gowy hasaplama bahasyny görkezmelidir.

15. Bar bolan borçnamany düzgünleşdirmek üçin zerur bolan harajatlaryň iň gowy hasaplama bahasy hasabat döwrüniň ahyrynda borçnamany üzmek üçin ýa-da görkezilen wagtda ony üçünji tarapa bermek üçin kärhananyň rejeli harçlap biljek pul möçberinden ybaratdyr.

16. Ösüşiň näbelliliginiň çaklamasyny emele getirmek we garaşylýan maliýe netijeleriniň hasaplama bahasy kärhananyň ýolbaşçylygynyň şoňa meňzeş amallaryň tejribesi we käbir ýagdaýlarda, garaşsyz bilermenleriň netijenamalary bilen üsti ýetirilen garaýyşlaryndan ugur alnyp geçirilýär. Seredilýän subutnamalar hasabat döwri tamamlanandan soň bolup geçen wakalaryň netijesinde peýda bolan islendik goşmaça subutnamalary öz içine almalydyr.

17. Baha berilýän gor hökmünde ykrar edilmeli pul möçberlerini kesgitlemekde bar bolan näbelliligi çözmek üçin, ýagdaýa baglylykda, dürli usullar peýdalanylýar. Eger baha bermek işinde köp sanly çaklama getirilýän bolsa, borçnama ähtimallyk derejesine görä mümkin bolan ähli çaklamalaryň netijelerini ölçäp görmek ýoly bilen baha berilýär. Baha bermegiň bu statistiki usuly „matematiki garaşmalar“ diýlip atlandyrylýar. Şeýlelikde, baha berilýän gor bu pul möçberini ýitirmek ähtimallygynyň 60 ýa-da 90 göterime deň boljakdygyna baglylykda dürli hili bolup biler. Mümkin bolan çaklamalaryň üznüksiz wagt aralygynyň bar ýerinde we bu giňişligiň ähli nokatlar üçin birmeňzeş ähtimallygy bolanda berlen giňişligiň ortaça ähmiýeti alynýar.

18. Näbellilik şertlerinden garaýyşlar emele getirilende girdejelere ýa-da aktiwlere berilýän bahany ýokarlandyrmazlyk we çykdaýlary ýa-da borçnamalara berilýän bahany peseltmezlik üçin seresaplylyk zerurdyr. Näbelliligiň bolmagy artyk baha berlen gorlaryň ykrar edilmegi üçin esas bolmaýar. Meselem, eger wakalaryň aýratyn ýaramaz ösüş ugry babatynda çak edilýän harajatlara seresap baha berilýän bolsa, şunuň ýaly çaklama hakyky ýagdaýyna garanyňda has ähtimal hökmünde seredilmez.

19. Borçnamany düzgünleşdirmek üçin zerur bolan pul möçberine täsir edip biljek geljekki wakalar, eger olaryň bolup geçjekdigine ýeterlik derejede obyektiv subutnama bar bolsa, baha berilýän goruň ululygy kesgitlenende hasaba alynmalydyr.

20. Garaşylýan çykyp gitmegiň baha berilýän goruň ykrar edilmegine getirýän waka bilen ýakyn baglanyşykly bolan halatynda hem aktiwleriň çykyp gitmeginden garaşylýan girdejiler baha berilýän gora baha berlende hasaba alynmaly däldir. Kärhana garaşylýan çykyp gitmeden alynýan girdejileri maliýe hasabatlylygynyň degişli aktiwlere seredýän milli standartynda kesgitlenen pursatda ykrar edýär.

21. Eger baha berilýän gory düzgünleşdirmek üçin talap edilýän harajatlaryň ýa-da olaryň bir böleginiň öwezi beýleki tarap tarapyndan dolunar diýip garaşylýan bolsa, öwezini dolma diňe öwezlik töleginiň kärhananyň öz borçnamasyny üzen ýagdaýynda alynjakdygyna şübhe bolmadyk mahalynda ykrar edilmelidir. Öwezlik tölegi aýratyn aktiw hökmünde hasaba alynmalydyr. Şunuň ýaly öwezlik tölegi babatynda ykrar edilen pul möçberi degişli baha berilýän goruň pul möçberinden ýokary bolmaly däldir. Jemi girdeji barada hasabatda baha berilýän goruň ykrar edilmegi bilen baglanyşykly çykdaýlylar ykrar edilen öwezlik töleginiň pul möçberini aýyrmak bilen görkezilmelidir.

22. Baha berilýän gory kesgitlemek salgyt salmagy hasaba almazdan geçirilmelidir.

23. Baha berilýän gora her bir hasabat döwrüniň ahyrynda gaýtadan seredilmelidir we şu wagtky iň gowy hasaplama bahany hasaba almak bilen düzgünleşdirilmelidir. Eger borçnamany düzgünleşdirmek üçin ykdysady peýdalary bolan serişdeleriň çykyp gitmegi mundan beýläk ähtimal bolmasa, baha berilýän gor ýatyrylmalydyr.

PEÝDALANMAK

24. Baha berilýän gor ilki başda onuň özi haýsy harajatlar babatynda ykrar edilen bolsa, diňe şol harajatlary ýapmak üçin peýdalanylmalydyr.

25. Baha berilýän gor ilki başda ol haýsy harajatlar babatynda döredilen bolsa, diňe şol harajatlar babatynda hasap edilýär. Harajatlary ilki başda başga maksatlar üçin döredilen baha berilýän goruň ýerine hasap etmek dürli hili iki wakanyň täsirini özünde saklar.

ÇYKDAJYLY ŞERTNAMALAR

26. Ylalaşýan taraplaryň her biriniň diňe bir hukuklaryny däl, eýsem, şunuň ýaly şertnamanyň çykdaýly bolmagyna getirýän borçnamalaryny hem belleýän şertnamalar, şu şertnamanyň ulanylýan çygryna düşýär, bar bolan borçnama bolsa maliýe hasabatlylygynda ykrar edilýär. Eger kärhana özi üçin çykdaýly bolup duran şertnama boýunça jogap berýän bolsa, şunuň ýaly şertnama boýunça bar bolan borçnama baha berilýän gor hökmünde ykrar edilmelidir we oňa degişli görnüşde baha berilmelidir.

27. Şu standart şertnama boýunça borçnamany ýerine ýetirmek üçin gutulgysyz harajatlar şertnamany ýerine ýetirmekden garaşylýan ykdysady peýdalardan ýokary bolsa, onda şol şertnamany çykdaýjyly şertnama hökmünde kesgitleýär. Şertnama boýunça gutulgysyz harajatlar şertnamadan çykmak üçin iň az arassa harajatlary görkezýär, olar ony ýerine ýetirmek üçin harajatlaryň pul möçberiniň we şertnamanyň ýerine ýetirilmändigi sebäpli, gelip çykýan ähli öwezlik tölegleriniň we jerimeleriň pul möçberiniň iň pes derejesine laýyk gelýär.

28. Çykdaýjyly şertnama boýunça baha berilýän gory ykrar etmezden ozal, kärhana şu şertnamany ýerine ýetirmek üçin bölünip berlen haýsydyr bir aktiwleriň gymmatynyň gaçmagyndan çekilen ýitgileri ykrar edýär („Aktiwleriň gymmatynyň gaçmagy" MHMS-na seret).

MAGLUMATY AÇMAK

29. Baha berilýän gorlaryň her bir derejesi üçin kärhana şulary açýar:

- a) döwrüň başyndaky we ahyryndaky balans gymmatyny;
 - b) bar bolan baha berilýän gorlaryň artyşyny goşmak bilen, şol döwürde döredilen goşmaça baha berilýän gory;
 - ç) döwrüň dowamynda peýdalanylmandyk pul möçberlerini (ýagny, baha berilýän gorlaryň ýerine çekilen ýa-da hasapdan öçürilen pul möçberlerini);
 - d) döwrüň dowamynda rewersirlenen, peýdalanylmandyk pul möçberlerini;
 - e) borçnamanyň häsiýetiniň gysgaça beýanyny we şu borçnama boýunça ýüze çykýan ykdysady peýdalaryň çykyp gitmeginiň garaşylýan wagtyny;
 - ä) şunuň ýaly çykyp gitmegiň pul möçberine ýa-da wagtyna degişli näbellilikleriň görkezmesini;
 - f) garaşylýan öwezlik tölegi babatynda ykrar edilen islendik aktiwiniň pul möçberini görkezmek bilen, garaşylýan islendik öwezlik töleginiň pul möçberini.
- Deňeşdirme tablisasy talap edilmeýär.

GÜÝJE GIRÝÄN SENESI

30. Maliýe hasabatlylygynyň şu standarty 2013-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girýär.

Goşundy

Şu standart maliýe hasabatlylygynyň halkara standarty 37 "Gorlar, şertli borçnamalar we şertli aktiwler" (IAS 2009) laýyklykda işlenip taýýarlanylady, şu aşakdakylardan başgasy:

- käbir bölümlere olaryň has-da düşnükli bolmagy üçin düzediş girizildi;
- şertli borçnamalary we şertli aktiwleri ykrar etmäge we olara baha bermäge degişli düzgünler aýryldy;
- gurluş taýdan üýtgedilip gurulmagy bilen baglanyşykly baha berilýän gorlary ykrar etmäge degişli düzgünler aýryldy;

uzak möhletli baha berilýän gorlaryň diskontirlenen gymmatyny ulanmaga degişli düzgünler aýryldy;

ýokarda görkezilen aýyrmalar bilen baglanyşykly, maglumatlary açmaga bildirilýän käbir talaplar aýryldy.